

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורה מוריננו הרב יהודה גנס שליט"א שבת בהעלותך תשע"ה:

במצות זכירת מעשה מרים

ההבדל בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים

[א] מצוה מן התורה לזכור את מעשה מרים, וכמו שנאמר "זכור את אשר עשה... למרים בדרך בצאתכם ממצרים". ועל כן מן הראוי להתבונן בפרשה זו. וכתב הרמב"ם¹ שחטאה של מרים היה שהשוותה את נבואת משה לנבואת שאר הנביאים². [וכמבואר בפסוקים שעל זה הוכיחם הקב"ה "אם יהיה נביאכם... לא כן עבדי משה... פה אל פה אדבר בו..."], ויש להתבונן א"כ במה עדיפה נבואת משה ע"פ נבואת שאר הנביאים. [ב] ואמרו חז"ל³ שההבדל בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים היא ש"כל הנביאים נסתכלו באסקפלריא שאינה מאירה משה רבינו נסתכל באסקפלריא המאירה". וביאר בזה הרמב"ם⁴ שהמחיצה המונעת מכל נביא להשיג את נבואתו בשלמות היא אי שלמותו בחכמה ובמידות טובות, ומשה שזכה למעלות השכליות ומעלות המדות בשלמות זכה לנבואה בשלמותה, מלבד מחיצה אחת שנשארה, שהיא מה שנשמטו נמצאת בגוף גשמי בעל חומר, היא האסקפלריה המאירה, יעו"ש"ה. [ג] ויש מזה לימוד לדורות, שפשוט שכן הוא בכל השגה בתורה, שכפי אשר יזכך האדם יותר את מידותיו, כן יזכה יותר להשגה אמיתית בתורה. [ואולי זהו הטעם שרוב קניני התורה המוזכרים בפרק שיש של מסכת אבות הם עניני מדות טובות].

האם זכירת מעשה מרים היא מצוה מתרי"ג המצוות

[א] ברמב"ם בסיום הלכות טומאת צרעת כתב וז"ל: "ועל ענין זה מזהיר בתורה ואומר השמר בנגע הצרעת זכור את אשר עשה ה' א-לוקיך למרים בדרך. הרי הוא אומר התבוננו מה קרה למרים הנביאה שדיברה באחיה שהיתה גדולה ממנו בשנים וגידלתו על ברכיה וסכנה בעצמה להצילו מן הים והיא לא דיברה בגנותו רק טעתה שהשוותו לשאר הנביאים והוא לא הקפיד... ק"ו לבני האדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר...". [ב] ומאידך אף שביאר הרמב"ם שיש כאן אזהרה לזכירת מצות מעשה מרים, ולהיזהר מדיבור לשון הרע, במנין המצוות שלו לא מנה הרמב"ם את מצות זכירה זו למצוה בפני עצמה, וכבר תמה ע"ז הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות⁵ ובפירושו התורה⁶ וכן תמה על הבה"ג ושאר הבאים אחריו שלא מנו את מצוה זו⁷. וכתב הרמב"ן שם בספר המצוות וז"ל: "שנצטוינו לזכור בפה ולהשיב אל לבנו מה שעשה יתברך למרים...", ועוד כתב שהציווי קודם "השמר בנגע הצרעת..." הוא "כלומר מלשון הרע הגורם אותה...". ובפירושו התורה הוסיף הרמב"ן שהמצוה היא "שתהא מזכיר זה בפה תמיד"⁸. וצ"ע א"כ מדוע לא מנה הרמב"ם את מצוה זו למ"ע בכלל התרי"ג מצוות. [ג] ושם ס"ל להרמב"ם והעומדים בשיטתו, שכשם שמצינו בחומש דברים הרבה אזהרות ותוכחות על איסור עבודה זרה, ולא נמנתה כל תוכחה למצוה בפני עצמה, אלא הם כולם חלק

¹ סוף הלכות טומאת צרעת.

² וז"ב דלכא' לשון הרע הוא לדבר בגנות אדם, ולא בחסרון מעלתו, ומדוע כאן נחשב הדבר ללשון הרע, ושם הגנות כאן היא מה שהסיקה שלכן מה שפרש מצפורה היה שלא כדון.

³ יבמות סוף פרק החולץ.

⁴ שמונה פרקים פרק ז'.

⁵ במצוה ה' ששכחה הרב.

⁶ דברים כ"ד ט'.

⁷ דבר פלא הוא שהחפץ חיים אף שבפתיחה לח"ח מנה את מצוה זו, בספר המצוות הקצר שלו לא מנה.

⁸ ויש לעיין מדוע שונה זכירה זו ממצות זכירת מעשה עמלק שדי לזכרה פעם בשנה. [וכנראה ברמב"ן סוף כי תצא, עיי"ש]. ואולי נמסר הדבר לחכמים, ולזכרון מעשה עמלק ומצות מחייתו די פעם בשנה, משא"כ לזכרון שמירה מלשה"ר צריך להזכיר בפה כל יום, ועיין.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ממצות פרישה מע"ז, כן מצות זכירת מעשה מרים היא כסניף מאיסור לשון הרע, ואינה מצוה לעצמה.

ד] ועכ"פ נראה שלדינא יש מחלו' בין הרמב"ם לרמב"ן, האם חובה להזכיר מעשה מרים כל יום, שלרמב"ן חובה להזכיר, ולרמב"ם אין חובה כזו.

חידושו של האריז"ל

א] במגן אברהם⁹ כתב בשם האריז"ל שכתב שמואל בברכה שניה של קר"ש "ובנו בחרת.. וקרבתנו" יכוון לקיים מ"ע של זכרון מעמד הר סיני ומתן תורה, וכשיאמר "לשמך הגדול" יכוון לזכור מעשה עמלק, שבגללו כביכול אין השם שלם, וכשיאמר "להודות לך" יכוון לקיים מ"ע של זכירת מעשה מרים, שיכוון שהפה לא ניתן אלא להודות ולא לדבר בו לשה"ר ח"ו, עיי"ש.

ב] וחידושו גדול שמענו מדבריו, שאף שמזכיר ברמז בעלמא, ואף אינו מזכיר כלל את מעשה מרים אלא רק את האיסור לדבר לשה"ר יוצא ידי המצות עשה, וקצ"ע בטעם הדבר, ועיי"ן¹⁰.

המקור לאיסור דיבור לשון הרע

א] ברמב"ן בפירוש התורה שם כתב וז"ל: "ואיך יתכן שלשון הרע שהוא שקול כשפיכות דמים אין בו בתורה לא תעשה גמור או לאו הבא מכלל עשה, אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה להמנע ממנו בין בגלוי בין בסתר בין במתכוון להזיק ולהבזות בין שאין מתכוון כלל וזו מצוה מכלל תרי"ג מצוות..."

ב] ומבואר א"כ מדבריו דזהו המקור היחיד לאיסור דיבור לשון הרע.

אמנם צ"ע מדוע שלא נלמד את איסור סיפור לשון הרע מהלאו ש"לא תלך רכיל בעמך", וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות דיעות¹¹.

ג] והנה הרמב"ם כתב שלשון הרע הוא גדול עד מאוד מאיסור רכילות והוא בכלל הלאו של רכילות, והראב"ד השיג שם שרכילות חמורה משום שהיא גורמת נזק לזולת משא"כ לשה"ר. ויתכן א"כ שסובר הרמב"ן כדעת הראב"ד שרכילות חמורה מלשון הרע, ולא ילפינו לאיסור לשה"ר מרכילות, ומקור האיסור הוא מהאזהרה "השמר בנגע הצרעת זכור... וכו'".

ד] ועדין יש לעיין דהנה באיסור לשה"ר יש ב' אופנים: א] דיבור גנאי על חברו. ב] דיבור שיכול לגרום נזק לחבירו, וכמבואר מדברי הרמב"ם שם¹², ולכאור' כל השגת הראב"ד ניא על אופן שאינו גורם נזק לחבירו, אבל כשגורם היזק לחבירו לכאור' לא גרע לשה"ר מרכילות, ומל' הרמב"ן שם נראה לכאור' דגם כשמתכוון להזיק לא ילפי' לאיסור לשה"ר אלא מקרא דהשמר בנגע הצרעת, וצ"ב.

ה] ושמא יסבור הרמב"ן דאיסור רכילות אינו אלא כשמספר לבעל דינו של הלה וגורם נזק באופן ישיר, אבל דיבור שרק אם ישמע לבסוף יגרום נזק אינו בכלל רכילות, ועדין צ"ע.

ו] עוד יל"ע דבגמ' במסכת פסחים¹³ התבאר דאיסור לשה"ר נלמד גם מהפסוק "לא תשא שמע שוא", וכ"כ הרמב"ם בספר המצוות¹⁴ ובהלכות סנהדרין¹⁵, ומדוע א"כ כתב הרמב"ן שאין מקור לאיסור מלבד קרא דהשמר בנגע הצרעת וכו', וצ"ע.

ז] ושמא סובר הרמב"ן דהלימוד משם אינו אלא אסמכתא בעלמא, ופשוטו של מקרא אינו אלא לדיינים¹⁶, ועדין צ"ע.

⁹ סימן ס' ס"ק ב'.

¹⁰ ואמנם לגבי מ"ע דזכירת עמלק שהזכיר שם האריז"ל צ"ע דלכאור' לא מצינו בראשונים שחובה לזכרה בכל יום, וע"כ שאין כוונת האריז"ל שחובה גמורה היא אלא שכן ראוי לעשות שלשומות המצוה, וא"כ יתכן שגם בזכירת מעשה מרים שמא ס"ל ברמב"ם, ואין כאן חובה גמורה, אלא שלשומות המצוה, ועיי"ן.

¹¹ פרק ז' הלכה א'.

¹² עיי"ש בהלכה א' ובהלכה ה', וכמש"כ הח"ח כבר.

¹³ דף קי"ח.

¹⁴ ל"ת רפ"א.

¹⁵ פרק כ"א הלכה ז'.

¹⁶ וכן משמע לכאור' בכתובות מ"ו דילפי' אזהרה למוציא ש"ר מלא תלך אכיל או מונשמרת מכל דבר רע, ולא מקרא דלא תשא שמע שוא. [ועדין יל"ע מדוע לא מיייתי' שם לקרא דהשמר בנגע הצרעת, וצ"ב].